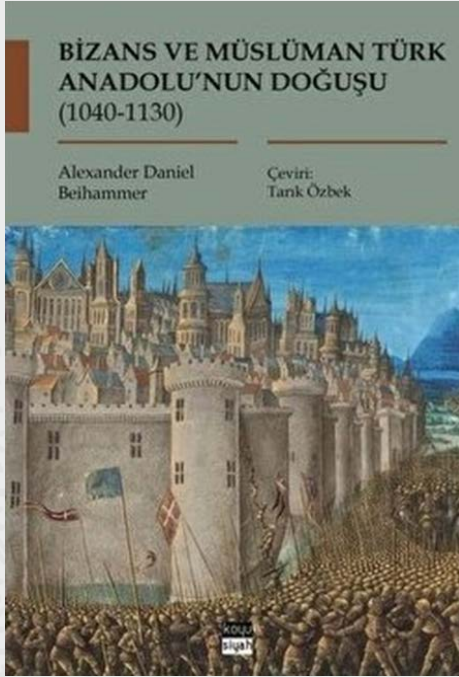

BİZANS VE MÜSLÜMAN TÜRK ANADOLU'NUN DOĞUŞU (1040-1130)

Beihammer, Alexander Daniel, (2022), *Bizans ve Müslüman Türk Anadolu'nun Doğuşu (1040-1130)*, çev. Tarık Özbek, Ankara: Koyu Siyah Yayınları, ISBN: 978-605-69807-8-7, 443 s.

Nazlı ALTUNSOY*

Dünya tarihinde önemli dönüm noktalarından birini teşkil eden Anadolu coğrafyasının Türkleşmesi hadisesi tarihte hak ettiği değeri göremeyen konulardan birisidir. Sonuçları itibariyle Orta Çağ'ın ve sonrasında, hatta günümüzün, önemli devletlerini, coğrafyalarını, kültürlerini etkilemiş olan meseleye değinen tarihçiler ise genellikle ifrat-tefrit arasında bir bakış açısı ile değerlendirmeler yapmışlardır. Ancak konunun günümüzde giderek artan bir ilgiye mazhar olduğu da artık görülmektedir. Tanıtımı yapılan eser de bu yolda önemli bir boşluğu dolduran az sayıdaki çalışmalardan biridir.

Kitabın yazarı Alexander Daniel Beihammer, doktorasını Viyana Üniversitesi'nde tamamlamış, Kıbrıs Üniversitesi'nde dersler vermiş ve halen Notre Dame Üniversitesi'nde

Bizans tarihi üzerine çalışmalarını devam ettirmektedir. Yazar özellikle Bizans Tarihi, Bizans Devleti'nin Müslüman topluluklarla ve Latinlerle ilişkileri, Haçlı Devletleri ve bahsi geçen devletler arası diplomasi tarihi ile ilgilenmektedir. Tanıtımı yapılan eseri ise 2017 yılında İngilizce olarak *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia, ca. 1040-1130* ismiyle telif etmiştir ve eser 2022 yılında Türkçeye kazandırılmıştır.

Kitap dokuz adet harita, teşekkür, giriş, iki ana kısım ve sonuçtan oluşmaktadır. Haritalar kitabın baş kısmında konular üzerine açıklayıcı niteliktedir. Eser iki ana kısımdan oluşmakta ancak kısımların ara başlıkları bir bütün halinde kronolojik olarak ve numaralandırılarak birbirini takip etmektedir. İki kısım toplamda dokuz ayrı konu başlığını barındırmaktadır. Bunlardan üçü birinci kısımda, altısı ise ikinci kısımdadır. Bu dokuz ara başlığın her birinin altında numarasız alt başlıklar bulunmaktadır ve her

* Arş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Orta Çağ Tarihi ABD; ORCID: 0000 0002 7438 4401, e-posta: nazli.altunsoy@klu.edu.tr. Kırklareli / TÜRKİYE

ara başlığın sonrasında *Notlar* kısmı ile dipnot ve açıklamaların yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Kitabın sonunda kaynakça bölümü *Temel Kaynaklar* ve *Modern Akademik Araştırmalar* olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Ayrıca eserde dizin de bulunmaktadır.

Eser, esas itibariyle Bizans Devleti'nin en önemli parçası denilebilecek coğrafyasında Türklerin artık yoğun bir şekilde ortaya çıkması, bölgenin çehresini değiştirmesi ve bu değişimin nasıl gerçekleştiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya nüfuz etmesini, Bizans-Hristiyan dünyası ile karşılaşmalarını, Müslüman kimlikleri ile farklı ideoloji ve sistemler üzerinde kurdukları uzun ömürlü beyliklerin başlangıç kısmını, *Bizans-Hristiyan'dan Türk-Müslüman Anadolu'ya* geçiş sürecini ele almaktadır. Ayrıca yazar: "*Tarih yazımı geleneklerinin tekrar incelenmesine ve yeni bir tarzda yorumlanmasına...*" odaklandığını belirtmektedir (s. 22) ve yine eseri ele almasında modern Avrupa uluslarının ortaya çıkışında diğer topluluklar gibi Anadolu Türklerinin de birçok yönden ortak noktası olmasına rağmen bu konuya değinilmemiş olmasından dolayı konuya eğildiğini yazmıştır.

Eserin başlık seçimi başlangıçta Müslüman-Türk Anadolu'nun nasıl oluştuğu, hangi aşamalardan geçtiği beklentisini okuyucuda uyandırırken doğru bir kelime ile kitabın konusu belirtilmiştir: *doğu*. Zira eser bilhassa bu sürecin nasıl başladığına ve doğduğu döneme odaklanmıştır. İlişkilerin, etkileşimlerin yoğun olduğu, Selçukluların zirve dönemlerinin yaşandığı yıllara değinilmemiştir ki zaten kitabın başlığında da parantez içinde tarih aralığı verilerek (1040-1130) bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Yazarın genel değerlendirmelerden kaçınarak bölge bölge; dağlar, nehirler, ovalar, göllere dair bilgiler vererek ve kısa süreli tarih aralıklarıyla bir inceleme sunduğu, çevreden başlayıp merkeze doğru bir plan izlediği görülmektedir. Bunu izlerken de her bölümde olayların en ince ayrıntısına kadar değinmeye çalışmıştır. Yazar siyasal ve yapısal değişikliklere, konulara değindiğini; toplumsal ve ekonomik konuların göz ardı edildiğini açıklamıştır. Yine bilhassa yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye bölgesine ağırlık verdiğini de söylemektedir.

Yazar Anadolu'daki Türk varlığının oluşum sürecini üç döneme ayırır. İlki 1040-71 tarihleri arasındır; Ermeni dağlık arazileri, Yukarı Mezopotamya ve Suriye'deki Türkmen savaşçıların ve Selçuklu birliklerinin ortaya çıkmasından Malazgirt Savaşı'na kadar olan dönemdir. İkincisi 1071-98 yıllarıdır ve Bizans İmparatorluğu'nun merkezî yönetiminin Anadolu'da çöktüğü ve yerini Bizans isyancılarının, asi paralı askerlerin ve Türklerin birer bölgesel güç olarak aldığı dönemdir. Üçüncüsü ise 1098-1130 yıllarıdır. Bu yıllarda Anadolu, Suriye ve Yukarı Mezopotamya'da Haçlı Seferlerinin başlaması, Haçlı devletlerinin kurulması, Bizans'ın kaybettiği yerleri alma girişimi ile Selçuklu taht kavgaları dönemin belirleyici meseleleri olmuştur (s. 407).

Yazar bahsedilen sürelerde Anadolu'daki Selçuklu Devleti'ni tam bağımsız bir sultanlık veya merkezî bir devlet olarak görmemiş ve bu nedenle genellikle emirlik/beylik olarak nitelemiştir. Ancak sonuç bölümünün sonlarına doğru Kılıç Arslan için *sultan* sıfatını kullanmasıyla bunu değiştirmiştir. Eserde Türklerin yaşadıkları, çevreye hızla uyum sağlamaları, 1130'lara kadar inanç konusunda kesinlikle bir baskı kurmadıkları (s. 325) ve birlikte yaşama verdikleri önem üzerinde

durulan konulardandır. Kitapta irtidâ ve ihtidâ kelimelerinin kullanımlarında bazı hatalara düşüldüğü fark edilmiştir. 325. sayfada irtidâ kelimesi Hristiyan'ken Müslüman olan kişi için kullanılmıştır. Bunun Hristiyan merkezli bir bakış ile yazıldığını düşünerek bu kullanımın tercih edildiğini çıkarabiliriz ancak bu iki kelimenin terim olarak İslâmî literatürde kullanılmasından dolayı anlamları açıktır. Yine sonraki sayfada da mürtet kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır. Diğer bir ilgi çeken konu ise şöyledir: yazarın eserde Türk fetih hareketleri için planlı hareketler olduğunu yazmasının ardından sonuç kısmında bilinçli bir yayımcı politikadan ziyade *çeşitli aşamalarda evrilen kademeli bir süreç* olarak söz etmesi tezat oluşturmaktadır (s. 407).

Kitabın giriş kısmı iki başlıkta gruplandırılmıştır. Birincisi *Fetihler, Modern Milletler ve Kaybedilmiş Vatanlar* başlığıdır. Bu başlık altında yazar Bizans, Türk ve Batılı Oryantalistlerin konuya bakış açılarını değerlendirmiştir. *Bizans Bakış Açısı* alt başlığı altında, Bizans'ı o dönemde farklı coğrafyalarda tehdit eden Peçenek ve Norman saldırıları ile Türklerinkinin bir tutulmasının yanlışlığını vurgulamıştır. Buradaki mücadele basit bir istilacı ile yerli savunmacının mücadelesinden çok daha fazlasıdır. Zira Türkler Anadolu'da kalıcı sakinler haline gelip devletler kurmuş, yerli halkla birlikte yaşam biçimleri geliştirmişlerdir (s. 6). Bu nedenle yazar Türk fetihlerini basitleştirici bakış açılarını bu bölümde eleştirmiş, ayrıca dönemin Bizans ve Doğu Hristiyanlarına ait kaynak eserlerinin titizlikle değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Zira bu eserlerin sahipleri bilhassa Türk fetihlerinden önce elit, seçkin tabakaya mensup kişilerdi. Onlar, fetihlerin akabinde ayrıcalıklarını ve gelirlerini kaybetmiş, Türk emirler ve hükümdarlar ile rekabet halindeki kişilerdir (s. 13). Bu kişilerin yazdıkları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında sürekli Türk fetihlerinin birer yıkımdan ibaret olduğu sonucu kaçınılmazdır ve tek taraflı bir bakış açısını göstermektedir. Bu kaynakları esas alan modern zaman araştırmacıları ise tek taraflı ve tamamen olumsuzlukları gören bir bakış açısı ile eserler kaleme almaktadırlar. Sonrasında yer alan bir diğer alt başlık *Türk Bakış Açısı*'nda yazar yine eleştirilerine devam etmektedir. Zira bu sefer de Türklerin, Anadolu'nun vatan olmasının başlangıç dönemi olması nedeniyle bu sürece aşırı değer atfettiklerini düşünmektedir (s. 15-16).

Giriş bölümünün ikinci başlığı *Kaynaklar, İmgeler, Algılar*'dır. Bu başlık altında eserin konusu hakkında taraf olan milletlerin, dinî inanç sahiplerinin konuyu nasıl değerlendirdikleri, algılama biçimleri üzerinde durulmuştur. Özellikle tek tek kaynak yazarların içinde buldukları durumlar detaylarıyla incelenmiş, eserlerindeki yorumları bu çerçevede değerlendirilmiştir. Yazar burada Bizanslı yazarların Anadolu'ya gelen Türkler için kullandıkları deyimler üzerinden önemli bir çıkarımda bulunmuştur; buna göre *Türkler* ve *Hunlar* isimlendirmesinin kullanıldığı yerlerde daha çok bozkır göçerleri kastedilirken *Persler* kelimesi ile Selçuklu seçkinleri kastedilmektedir demiştir. Ancak ilerleyen tarihlerde Küçük Asya Türkleri için sürekli olarak *Persler* kelimesinin tercih edildiğini belirtmiştir. *Persler* kelimesinin esasen Hristiyan olmayan doğudaki yüksek rütbeli rakipleri ifade etmek için kullandıklarını yazar ki bu durum da bize giderek Rumların Anadolu Türklerini daha üst bir

durumda gördüklerini göstermesi hasebiyle önemlidir (s. 31-32). Doğu Hristiyanlarının Türk fetihlerine bakış açısı ise daha özel bir durumda değerlendirilmelidir. Zira Türk fetihlerinden ilk olarak onlar etkilenmiş, ilk şokları onlar yaşamış ve yaşananları kaydetmişlerdir. Ancak onlar bundan Bizanslı yöneticileri de sorumlu tutmuşlardır. İlerleyen zamanda ise Doğu Hristiyanları Türk yönetimi altında öncekinden daha iyi hayat koşullarına sahip olmaları ile bu sefer de minnettarlık duymuşlar ve bunları da kaleme almışlardır (s. 34). Ayrıca onlar Haçlıların coğrafyada görünmelerinden sonra da Türklerle rahatlıkla iş birliği yapmışlardır. Zira Türkler Doğu Hristiyanları için Franklardan daha tanıdık kişilerdi (s. 45). Müslüman yazarların ise Anadolu ve özellikle batısı ile ilgilenmedikleri görülmektedir (s. 35). Sonraki yüzyıllarda oluşturulan eserlere bakıldığında daha ziyade bu dönemin idealleştirilmeleri ile ilgili yazılar olduğu dikkati çekmektedir (s. 38). Haçlı kaynakları ise doğal olarak düşmanları, Türkleri lanetli bir topluluk olarak görmüş ve fakat cesaretleri ve savaşçılıklarından dolayı da satır aralarında hayranlıklarını gizleyememişlerdir (s. 39).

Birinci kısım *Bizans'ın Doğu Sınır Boylarındaki İlk Karşılaşmalar (Yaklaşık 1040-1071)* ana başlığı altında üç ara başlık ile devam etmektedir. Birinci başlık: *Doğu Vilayetleri, Türk Göçleri ve Selçuklu İmparatorluk Tasarısı*'dir. Burada ilk olarak Türk fetihleri öncesinde Bizans'ın durumunu detaylıca incelenmiştir. Zira yazar klasik 1071 Malazgirt Zaferi ile değil bu süreci daha öncesine götürerek ortamı hazırlayan etkenleri, sebepleri irdelemiştir ki eserin genelinde de hadiseleri tek bir sebebe değil sebeplere dayandırma usulü izlediği görülmektedir. Bu nedenle süreci 1071'den başlatmadığı gibi Anadolu'nun Müslüman-Türk yapısına evrilmesini de doğrudan bugün düşünülen Anadolu coğrafyasından değil daha doğu ve güneydoğudan başlayarak Anadolu'nun iç kesimlerine daha sonraki bölümlerde değinmiştir. Bu bölümde özellikle iç karışıklıkların, taht mücadelelerinin, siyasi-askerî bireylerin rekabetinin ve sonuçta istikrarsızlığın Bizans'a güç kaybettirmesinin Türk istilaları kadar etkileyici olduğunu yazmıştır (s. 56-57). Ayrıca idari taksimattaki dalgalanmalar, merkez ile doğu bölgesi arasındaki iletişimsel sıkıntılar, dinsel farklılıklar da durumun daha kötüye gitmesine sebebiyet vermiştir. Yazar Bizans'ın doğu, güneydoğu sınırındaki coğrafyayı inceleyip Selçuklulardan önceki Müslüman vasallar hakkında detaylı bilgi vermiştir. Sonrasında ise bu vasalların (Şeddâdîler, Revvâdîler, Mervânîler, Ukayfîler) Selçuklu hakimiyetini tanınması ile ilk Selçuklu etkileşimi gerçekleşmiştir. İlk etkileşim sonrasında yazar özellikle Irak Türkmenlerinin 1038-1044 akınlarını incelemektedir Buradaki Türkmen hareketlerinin Anadolu'nun fethi dönemiyle oldukça benzer karakterde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu hareketlerin yapısının ortak bir aşiret dayanışmasına değil yerel halkla temaslar kurma, farklı etnik ve dinî yapıdaki grupları taraflarına çekme ve böylece dinamizmi yüksek tutmayı hedeflediklerini söylemektedir. Bu bölümde dikkat çeken bir konu da yazarın Selçuklu İmparatorluk tasarımı üzerinde durmasıdır. Ona göre: *"Doğu-İran'dan Bizans-Müslüman sınırına kadar olan Selçuklu yayılması özenle planlanmış ve ideolojik açıdan sağlam nedenlere dayanan bir girişim"* olduğu gerçeğidir (s. 76). Yazar devletin erken zamanlarından itibaren evrenselci anlayışının Türk tarihçilerince de sahip çıkıldığını yazmıştır ki Süleymanşah için yazdığı: *"Süleyman b. Kutalmış, siyasal iddialarını hem*

Bizans hem de Selçuklu geleneklerinin bir birleşimine dayandırarak kuran ilk Türk aşiret reisiydi." (s. 408) cümlesi de Selçukluların ayırım yapmadan farklı temellere dayanmasına güzel bir örnektir.

Birinci kısmın ikinci başlığı: *Bizans-Selçuklu Diplomasisi ve İlk Türk İstinatgâhları*'dır. Yazar, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Selçuklu Devleti ile ilk temaslarını, Selçuklu-Abbâsî Halifeliği ilişkilerini ve Bizans İmparatorluğu'nun Fâtımî Halifeliği ile Abbâsî Halifeliği arasında kalmasını incelemiştir. Burada Büyük Selçuklu Devleti'nin daha Abbâsî Halifeliği ile ilk ilişkilerinden itibaren olayları detaylıca anlatarak Selçukluların İslâm dünyasındaki otoritesine ve gerçekleştirdikleri dönüşüme dikkat çekmiştir (s. 98-99). Konstantinopolis'teki cami üzerinden Şii ve Sünnî İslâm dünyasının mücadelesine, bu mücadeleye Bizans'ın dahil olmasına değinmiş ve bu durumu siyasi bir hadise olarak değil ideolojik bir konu olarak değerlendirmiştir. Sonrasında Büyük Selçuklu dönemindeki Anadolu'ya yönelik harekâtları incelemiş, Bizans Anadolu'sunun içinde bulunduğu istikrarsızlıklar üzerinde durmuş, bunun 1050'lerde Anadolu'da siyasi bir değişime neden olmasa bile güvensizliğe, nüfus hareketlerine, üretim ve ticaretin düşmesine neden olduğunu belirtmiştir (s. 114). Doğu Anadolu'da ise Türklerin henüz yerleşim söz konusu olmasa bile fetih hareketlerine girişmeleri, ani kuşatmalar yapmaları ve saldırılarla esasen sonraki yıllarda vuku bulacak fetihleri planladıklarını, bunlara hazırlıkların yapıldığını anlatmıştır (s. 119).

Birinci kısmın son ve üçüncü ara başlığı: *İmparator IV. Romanos ve Sultan Alp Arslan (1068-71)*'dir. Yazar bu başlıkta özellikle Malazgirt Zaferi'ne büyük değer atfedilmesini, anlamlar yüklenmesini eleştirmiştir, hatta eserin sonuç kısmında bu savaşın neredeyse *tesadüfen* gerçekleştiğini yazmıştır. Zira ona göre bu savaşın altında pek çok sebep yatmaktadır. Selçuklu ileri gelen devlet adamı Erisiği (Erbasgan)'nın Bizans'a kaçıışı, Afşin'in Bizans'a yönelik harekâtı, Sultan Alp Arslan'ın Suriye seferi, Romanos'un üç doğu seferi ile Bizans iç karışıkları sebepler arasındadır. Bu nedenle savaşın nedenlerinin detaylarına bakılıp geniş bir çerçeveye oturtulması gerektiğini vurgulayıp bunları dikkatle incelemiştir (s. 140). Zira ona göre Anadolu'nun fethi çok daha öncesinden planlanmış ve pek çok farklı etkene bağlı bir hareketti. Sonrasında ise; *"Malazgirt kesinlikle Türklerin Küçük Asya'yı fethetmesine yol açan belirleyici bir hadise olmasa da Selçuklu Sultanlığı'nın Bizans İmparatorluk işlerine karışmasına, Küçük Asya'nın iç kısımlarına daha güçlü bir şekilde müdahale etmesine, Sultan Melikşah döneminde Konstantinopolis'le diplomatik ilişkilerin yoğunlaşmasına ve Bizans ülkesinde faaliyet gösteren Türk savaşçı grupları üzerindeki hakimiyet iddialarının yavaş yavaş güçlenmesine zemin hazırladı."* çıkarımı ile sonuçları itibariyle de savaşı değerlendirerek bölümü bitirmiştir (s. 168).

İkinci kısım *İmparatorluk Otoritesinin Zayıflaması ve İktidarın Bölgeselleşmesi (1071-96)* ana başlığı altında altı ara başlıktan oluşmaktadır ve birinci kısmın ara başlık numaralandırması devam etmektedir. Buna göre dördüncü ara başlık *Süleyman b. Kutalmış ve Suriye'deki İlk Türk Beylikleri*'dir. Bundan önce yazar Anadolu Selçuklu Devleti öncesindeki tarihlere, Büyük Selçuklu politikalarına, Anadolu'daki duruma ve Kuzey Suriye, Irak bölgelerine odaklanırken bu kısımdan itibaren artık Süleyman b. Kutalmış ile konunun merkezine doğru odaklanmaya başlamıştır. Konuya

odaklanırken özellikle taraflı bakış açılarıyla tarih yazılmasından yakınmıştır. Zira Beihammer'e göre batılı tarihçiler konuya ilgisizdir, Türk tarihçiler ise milli tarih söylemine uygun olarak yorumlar geliştirmektedirler ve esas sorunlar bu sebeple tartışılmamaktadır (s. 183). Yazar sonrasında kendi sorularını sorarak cevaplar bulmaya çalışmıştır. Süleymanşah neden Küçük Asya'ya yönelmişti? Bizans elitleriyle ittifakındaki başarısının sebebi neydi? ve bu tanınmayı nasıl başarmıştı? Bu soruların ardından yazar Kutalmışoğullarının tarih sahnesine çıkışından başlayarak konuyu sunmaya çalışmıştır. Burada Suriye coğrafyası yazarın özellikle üzerinde durduğu yerdir. Zira Türklerin Bizans hakimiyet sahasındaki ilk siyasi oluşumlarının meydana geldiği yer burasıdır (s. 188). Yazarın burada üzerinde durduğu diğer bir husus da Kutalmışoğullarının soy itibarıyla meşruiyete sahip oldukları ve bu avantajı kullanmalarındır ki bu nedenle Suriye coğrafyasında hak talebinde ve yoğun mücadelelerde bulunmuşlardır.

Beşinci ara başlık *Küçük Asya'daki Ayaklanmalar ve Bizans-Türk İttifakları (1071-86)*'dir. Bu bölümde yazar Malazgirt Savaşı'ndan Aleksios I. Komnenos'un Bizans tahtına çıkmasına kadar geçen süreyi ele almıştır. Yazar önceki bölümde Suriye coğrafyasını incelerken Arap kaynaklarına yoğunlaşmıştı. Bu bölümde ise Küçük Asya'daki Selçuklu faaliyetleri söz konusu olunca Bizans kaynaklarını yoğun olarak kullanmıştır. Anadolu'da ilk beyliklerin çıkışına da değinen yazar, Süleymanşah'ın Anadolu'nun batı bölgesine ağırlık verirken Dânişmendlilerin kuzeydoğuya yönelmesini düzenli bir fetih stratejisinin uygulanmasına bağlamaktadır (s. 213), ayrıca Bizanslı kaynakların söylediklerine göre yeterli tedbirlerin alınmamış olmasından dolayı eski yönetim suçlanmıştır (s. 218). Bu bölümde Anadolu coğrafyasının adeta bölge bölge birer haritası çıkarılıp buralardaki Türk ilerleyişleri hakkında bilgi verilmiştir. 1073-75 yıllarında özellikle kırsal alanlarla yollar ve nehir vadileri Türkler tarafından tutulup kalıcı yerleşim yerlerinin tesis edilmeye başlandığı görülmüştür. Türklerin gittikçe coğrafyada kendilerini hissettirmeleri ile Bizans taht kavgalarında Türklerin desteğini alma yarışı ve yaşananlar da eserde yerini almıştır. Yazar bu durumun Türklerin şehir merkezlerine sızmasında önemli bir etkisinin olduğunu düşünmektedir (s. 233). Türklerin şehirleri aldıklarında ise büyük yapısal reformların gerçekleşmediğini, insanların önceki yükümlülüklerini aynı şekilde devam ettirdiklerini, sadece Bizanslı yöneticilerin yerlerini Türklerin aldığını belirtmiştir (s. 240-241). Fakat yazar burada bölgesel hakimiyetlerin olmasına karşın devlet tarzı merkezî bir idarenin 1080-81 yıllarında hala oluşmadığını ifade etmiştir (s. 241).

Altıncı ara başlık *Merkezileşme ve Dağılma Arasında Selçuklu Yönetimi*'dir. Bu bölümde yazar coğrafi odak noktasını tekrar değiştirmekte ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye ve yukarı Mezopotamya'daki durumunu irdelemektedir. Sultan Melikşah döneminde bölgede gerçekleşen savaşlar ve Kuzey Suriye'deki hakimiyet mücadeleleri detaylıca incelenmektedir. Beihammer, coğrafyadaki Müslüman emirlerinin mücadelelerine Anadolu'daki emirlerin veya Kılıç Arslan'ın dahil olmamasını daha çok Anadolu'daki siyasi varlıklarını sağlamlaştırma çabalarına bağlamakta, daha sonra Kılıç Arslan'ın Malatya'ya yönünü dönmesini ise bölgedeki durumun karışması ile açıklamaktadır (s. 264). Bahsedilen coğrafyadaki Müslüman

Türk emirlerinin Sünnî öğretilere bugün söylenilenin aksine çok da bağlı olmadıklarını, duruma göre hareket etmeyi daha uygun bulduklarını da dile getirmektedir (s. 269). Bölümün sonunda ise Haçlıların, birbirlerine karşı yoğun mücadele sergileyen Müslüman beylerin üzerinde birleştirici bir etki yaptığını söylemektedir.

Yedinci ara başlık: *Küçük Asya'daki Türk ve Bizans-Ermeni Beylikleri'*dir. Yazar esas itibariyle Anadolu coğrafyasını irdelemeye bu bölümde başlamıştır denilebilir. Anadolu'da, özellikle batısında, bölge bölge hakimiyet mücadelelerini anlatmaktadır. Burada dikkati çeken bir konu Müslüman Türklerin Bizans seçkinleri (kumandanları, saray memurları) olmalarına giden süreçtir. Konu hakkında detaylar ve örnekler sunulmuştur. Bu durumun daha sonra Bizans sarayından ayrıldıklarında da etkileşimler yoluyla kişilerin hayatlarında devam ettiği yazar tarafından ileri sürülmektedir. Ayrıca etkileşimin karşılıklı olduğunu, Türklerin Ermeni ve Rumları vali olarak atayabildiğini, birlikte savaştıklarını, savaşların ara ara devam etmesine rağmen Türk hükümdarlarının bir anlaşma çerçevesinde ortak yaşamı amaçladıklarını da yazmıştır (s. 299-300). Bunun sonucundadır ki özellikle Doğu Hristiyanları Selçuklu hükümdarlarını öven sözler söylemiş, Hristiyan ileri gelenler, kiliseler ve varlıklarını güvence altına alarak yeni düzene dahil olmuşlardır.

Sekizinci ara başlık: *Birinci Haçlı Seferine Selçukluların Yanıtı'*dır. Yazar bölüme başladığı ilk paragrafın son cümlesinde vurgulayıcı bir tanımlamayla okuyucunun dikkatini çekmektedir: *"Kuruluşundan sadece yirmi yıl sonra, yeni Selçuklu Emirliği ölüm döşeginde çırpınmakta ve ümitsiz fakat kahramanca bir savaş vermeye zorlanmaktaydı."* Gerçekten de durum bahsettiği gibidir, ancak Anadolu Selçuklularının küllerinden yeniden doğarcasına, inatla, mücadeleden vaz geçemedikleri de bilinmektedir. Yazar ilerleyen sayfalarda yeniden hızlıca teşkilatlanıp 1097/98'de toparlandıklarını yazmış ve Haçlı Seferi'nin Türklerin eksik yanlarını görüp kendilerini geliştirmelerine olanak sunduğunu belirtmiştir (s. 335). Yazar burada ilk Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki serüvenini safha safha anlatmaktadır. Özellikle Eskişehir yakınlarındaki Kılıç Arslan ve taraflarının yenilgisinin sadece askerî değil aynı zamanda ekonomik bir felaket de olduğunu vurgulaması, klasik tarih bakış açısıyla bakmadığını göstermektedir (s. 324). Yine Haçlı Seferi ile Anadolu'daki toplumsal ve ekonomik yıkımın daha önce Türk fetihleri sırasında yaşanandan çok daha ağır etkilerinin olduğu, kırsal ve kentsel nüfus üzerinde yıkıcı etkiler bıraktığı önemli bir tespittir (s. 325).

Yazar özellikle güneydoğu bölgesindeki Haçlı varlıklarından bahsederken Büyük Selçuklu iç karışıklıklarına ve bölge üzerinde Müslüman-Türk emirlerin mücadelesine önem vermiştir. Burada Anadolu Selçuklu-Dânişmendli ve Büyük Selçuklu mücadelesi de üzerinde durulan bir meseledir. İlk kez Anadolu Selçuklularının baş kaldırması, bağımsızlık hareketi olarak Musul'un alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Kılıç Arslan'ın hutbede halife ile kendi isminin okunmasını, Sultan Muhammed'in isminin okunmamasını emretmesi önemli bir ideolojik adım olarak görülmüştür (s. 358-359).

Dokuzuncu ara başlık: *Yeni Temas ve Çatışma Kuşakları'*dır. Bu son bölümde yazar Anadolu'da Selçuklu taht kavgaları ile Batı İç Anadolu'da Selçuklu-Bizans hakimiyet mücadelesine ağırlık vermiştir. Bizans yöneticilerinin Selçuklu hükümdarlarını Bizans

saray hiyerarşisine dahil etme konusunda *hevesli* olduklarını söyleyerek, Ebulkasım, I. Kılıç Arslan ve Şahinşah'ın buna dahil edildiği örneklerini sunmuştur (s. 390). Bunun yanında genel olarak Mezopotamya bölgesinde Frank, Ermeni, Türk ve Grek yerel yöneticilerinin olduğu, ancak hiçbirinin diğerine üstün gelemediği karmaşık bir durumun bu süreçte gerçekleştiğini de yazmıştır (s. 392, 403).

Beihammer, sonuç kısmında Bizans İmparatorluğu ve Selçuklu Devletleri arasında savaşlar kadar iş birliklerinin de olduğunu belirtmiştir. Başlarda Anadolu'ya gelen Türklerin çoğunun göçebe olduğunu, ancak başarılı bir şekilde uyum sağlayıp kısa sürede kalıcı beyliklerin inşa edildiğini, göçerliğin bırakıldığını, yerel halkın rızalarının alınarak ortak bir yaşam inşa edildiğini vurgulamıştır. Ayrıca Türk fetihlerinin yıkıcı, ekonomiyi bozucu, göçe zorlayıcı olarak tasvir edilmesini yazar bilhassa kaynak eser yazarlarının savaş esnasında yaşadıklarına bağlamaktadır ve savaş zamanlarıyla sınırlı olduğunu söyleyerek genelleme yapmanın uygun düşmeyeceğini yazmıştır. Fetihlerden etkilenen şehirlerin savaşın hemen ardından gelişen birer merkezlere dönüşmesi de bunu göstermektedir (s. 405).

Yazar Anadolu'daki dönüşümün Bizans'ın gerilemesi veya Türklerin zaferi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini yazmıştır. Ancak bu dönüşümü her kesim için mutedil bir şekilde Türk hükümdarların yönettiği, herkesten rıza aldıkları, ayrıca Türklerin Haçlı Seferi başlangıcından itibaren büyük ve ağır darbelerden sonra dahi ayağa kalkabildiği yazarın satır aralarında yer alan konulardandır. Sonuçta ise bu şekilde bir çıkarımda bulunması ilginçtir. Bu, Bizans'ın zaten Anadolu'da çökmüş olduğu ve bu nedenle Türklerin kolay ve zahmetsiz bir fetih gerçekleştirdikleri fikrine yatkındır ki artık durumun böyle olmadığı bilinen bir gerçekliktir. Zira her şey rağmen Bizans İmparatorluğu on beşinci asra kadar ayakta kalabilmiş, dünya tarihindeki önemli bir devlettir ve Selçuklular Bizans'ın en önemli coğrafyasında var olabilmeyi başarmışlardır. Fakat kitabın son cümlesi Anadolu'da Selçuklu tecrübesinin sonuçlarını takdir etmesi açısından mühimdir: *“On birinci yüzyılın sonlarında Anadolu'da başlayan bu şey, doğacak Osmanlı Beyliği'nin Bizans, Müslüman ve diğer birçok kültürel özelliği yeni bir imparatorluğun varlığına dahil etmekte neden bu kadar başarılı olabildiğini açıklayarak 300 yıl öteye uzanacaktır.”*